

ישיבת הקיבוץ הדתי – עין צורים

דף מקורות לשיעור של הרב מאיר ליכטנשטיין

בס"ד, כ"ח אב, תשפ"ג

שכיר שכיר (הסוגיה יד:-טז).

א. המשנה

1. עיינו במשנה יד: .
2. שימו לשוני בין הנושא המרכזי של משנתנו ובין נושאי הדיון במדרשי ההלכה.
3. להרחבה – אני ממליץ להתרשם באמצעות פרויקט השו"ת מהופעת עבד עברי במשנה ובתוספתא – באיזה היקף והקשר.
4. שימו לב להעדר קנין חזקה ממשנתנו:
  - (א) עיינו בתוספתא כתובות פ"ב ה"א (מצורף; הברייתא מובאת בבבלי קידושין כז.).
  - (ב) יש דיון על כך בגמרא טז..
  - (ג) עיינו ברמב"ג ג. ד"ה למעוטי חליפין.
5. "הנרצע נקנה ברציעה" – מה משמע מכאן באשר לאופיה של הרציעה?

ב. עבד עברי נקנה בכסף

1. לימדו את הגמרא יד: "עבד עברי נקנה בכסף... וילמד עליון מתחתון".
2. עיינו בירושלמי פ"א ה"ב, "כתיב כי ימכר... ובשטר" (ממליץ להשתמש בקובץ של ירושלמי עבדים ממהדורת מנחם כ"ץ).
3. האם יש במדרשי ההלכה דיון על מקור לדרכי הקנין של עבד עברי?
4. כמה קטגוריות של עבדים מצויים בסוגיית הבבלי?
5. עמדו על משמעות השלבים השונים בבבלי – האם הדיון הוא טכני ביסודו או האם הוא משקף דיון יסודי על מעמד עבד עברי באמצעות הדיון על כסף?

ג. שכיר שכיר

1. לימדו את הסוגיה כולה עד טז..
2. הערות כלליות על הסוגיה:
  - (א) הגדירו לעצמכם את הנושא המרכזי של הסוגיה.
  - (ב) בעוד שהבבלי משוכנע בקיום דרשת שכיר שכיר ודן מי לא דן אותו, לא מצאנו את הדרשה אלא בספרא בהקשר מצומצם יותר. מה פשר נתון זה?
  - (ג) האם שכיר שכיר בכל החטיבות בסוגיה הן מעור אחד?
3. במהלך הסוגיה, התוספות העירו על כך שיש פער בין חלקים שונים של הסוגיה באשר לדרשות:
  - (א) יד: תד"ה מוכר עצמו.
  - (ב) טו: תד"ה אמאי קאמר

ד. חטיבה ראשונה – ברייתת ת"ק ור"א

1. האם יש ביטוי לשיטת ת"ק במדרשי ההלכה?
2. הסוגיה מציגה שאף על ת"ק דרשת שכיר שכיר מקובלת, אלא שיש להם מיעוטים עצמאיים ללימוד כל הדינים. מה משמעות אמירה זו?
3. חפשו את הדרשות המופיעות בסוגיה בשו"ט של "ואידך". איזה מהדרשות מופיעות רק בפי אביי ואיזה מהן ניתן למצוא בספרות התנאים?
4. כבר עיינו במאמרו של הרב אלחנן סמט המנתח את הסוגיה. לעמדה שונה לחלוטין, ראו אצל א"א אורבך במאמרו על הלכות עבדים, מעולמם של חכמים, עמ' 183.

ה. חטיבה שנייה – ראב"י

1. מהו נושא הדיון של ראב"י?
2. השוו את הברייתות בספרא לברייתות בבבלי:
  - (א) שימו לב לשוני בטרמינולוגיה בין הבבלי והספרא. מה פשרו?

שנת העשרים
תשמ"ה – תשס"ה

עבדים – דף מספר 2

ישיבת הקיבוץ הדתי – עין צורים

דף מקורות לשיעור של הרב מאיר ליכטנשטיין

בס"ד, כ"ח אב, תשפ"ג

- (ב) האם פרשנות הברייתא בספרא דומה לפרשנותו בכבלי?
(ג) להרחבה – הראב"ד דן בנוסח הברייתות בפרשנותו לספרא פרשת בהר פרק ב' סעיף ה (מה' וייס ק"ז ע"א).
(ד) שימו לב למצע אפשרי לחלוקה בין סוגי העבדים כפי שעולה בשו"ט של חטיבה זו.

ו. חטיבה שלישית – רבי

1. שימו לב להקשר השונה לחלוטין של שכיר שכיר בחטיבה זו.
2. עמדו על הרציונל של שיטת רבי.
3. ברייתת ריה"ג ור"ע:
(א) ראו את דיון הסוגיה ואת הסבריה לשטות התנאים.
(ב) עיינו בפירושו הראב"ד לתורת כהנים פרשת בהר פרק ט, (ק"י ע"א במהדורת וייס).

ישיבת הקיבוץ הדתי – עין צורים

דף מקורות לשיעור של הרב מאיר ליכטנשטיין

בס"ד, כ"ח אב, תשפ"ג

קידושין יד ע"ב וטיקן 111

מת' עבד עברי נקנה בכסף
מנלן?

- 5 דאמ' קרא 'מכסף מקנתו' - מלמד שקונה בכסף. אשכחן עבד עברי הנמכר לגוי הואיל וכל קניינו בכסף, נמכר לישר' מנלן? דאמ' קרא 'והפדה' - מלמד שמגרעת פדיונה ויוצאה. אשכחן אמה העברי' הואיל ומקודשת בכסף מקניא בכסף, עבד עברי מנלן? אמ' קרא 'כי ימכור' [אחיך] העברי [או העבריה] - מקיש עברי לעברי'. אשכחן מכרוהו בית דין הואיל ונמכר בעל כרחו, מוכ' עצמו מנלן דנקנה בכסף? יליף 'שכיר' 'שכיר'.
- 10 הניחא למאן דיליף 'שכיר' 'שכיר', אלא למאן דלא יליף 'שכיר' 'שכיר', מאי איכא למימר? אמ' קרא 'וכי תשיג', ויו מוסף על עינין ראשון, וילמד עליון מתחתון.
- 15 מאן תנא דלא יליף 'שכיר' 'שכיר'? האי תנא הוא דתניא: המוכר (עבדו) עצמו נמכר לשש ויתר על שש, מכרוהו בית דין אי' נמכר אלא לשש. מוכר עצמו אינו נרצע, [מכרוהו בית דין (אינו?) נרצע]. מוכר עצמו אין מעניקין לו, מכרוהו בית דין מעניקין לו. מוכר עצמו אין רבו מוסר לו שפחה כנענית, מכרוהו בית דין רבו מוסר לו שפחה כנענית.
- 20 ר' אליעזר או': זה וזה אינו נמכר [אלא] לשש, וזה וזה נרצע, וזה וזה מעני', וזה וזה רבו מוסר לו שפחה כנענית. מאי לאו בהא קמיפלגי, דתנא קמא לא יליף 'שכיר' 'שכיר', ור' אלי' סבר יליף 'שכי' 'שכי'? אמ' רב טיביומי משמיה דאביי: לא, דכולי עלמא יליף 'שכיר' 'שכיר', והכא קמיפלגי, דתנא קמא סבר (מוכר עצמו) מוכר עצמו נמכר לשש ויותר על שש - מיעט רחמ' גבי מכרוהו בית דין 'ועבדך שש שנים', זה ולא מוכר עצמו. ואידך, 'ועב' - [לך] ולא ליורש. ואידך, 'ועבדך' קרא אחרינא כת'. ואידך, להרצאת אדון הוא דאתא.
- 30 מאי טעמ' דתנא קמא דא' מוכר עצמו אינו נרצע? מיעט רחמ' גבי מכרוהו [ב'ד] 'ורצ' אדוניו את אדונו' - ולא אדונו של מוכר עצמו. (טו ע"א) ואידך, לגזי' שוה הוא דאתא, דתניא: ר' אליעזר או' מניין לרציעה שהיא באוזן [הימנית]? נאמ' כאן 'אוזן', ונאמר [להלן] (ב) 'א' וז'?' (ימין אוזן), מה להלן אוזן ימין אף כאן אוזן ימין. ואידך, ניכתוב קרא 'אזן', מאי 'אזנו'? ש"מ תרתי.
- 35 ואידך, ההוא מיבעי ל' 'אזנו' - ולא אזנה. ואידך, מ'ואם אמור יאמר העבד' נפקא, העבד ולא אמה העבריה, ואידך, מיבעי ליה עד שיאמר כשהוא עבד. ואידך, נפקא ל' מ'עבד' 'העבד'. ואידך, 'עבד' 'העבד' לא דריש.
- 40 מאי טעמ' דתנא קמא דאמ' מוכר עצמו אין מעניקין לו? מיעט רחמ' גבי מכרוהו בית דין, 'הענק תעניק לו', 'לו' - ולא למוכר את עצמו. ואידך, ההוא 'לו' - ולא ליורשיו. ויורשיו אמאי לא? שכיר קרייה רחמ', ומה שכיר פעולתו ליורשיו אף האי נמי פעולתו ליורשיו! אלא 'לו' - ולא לבעל חובו, מדסבירא לן בעלמא כר' נתן, אתא 'לו' ואפקיה. ואידך, בעלמא נמי לא סבירא לן כר' נתן.
- 50 מאי טעמ' דתנא קמא דאמ' מוכר עצמו אין רבו מוסר לו שפחה כנענית? מיעט רחמ' גבי מכרוהו בית דין, 'ואם אדוניו יתן לו אשה', 'לו' - ולא למוכר עצמו. ואידך, ההוא מיבעי ל' 'לו' <07> בעל כרחו.

- ואידך, מ'כי משנה שכר שכיר/ נפקא, דתניא:
- 55 'כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים' - שכיר אינו עובד אלא ביום, ועבד עברי עובד בין ביום ובין בלילה. וכי תעלה על דעתך שעבד עברי עובד בין ביום ובין בלילה, והלא כבר נאמר 'כי טוב לו עמך' - (עמך) במאכל עמך במשנה, וא"ר יצחק מיכן שרבו מוסר לו שפחה כנענית. ואידך, אי מהתם הוה אמינא הני מילי מדעתיה, אבל בעל כורחיה אימא לא, קמ"ל.
- 60 ומאן תנא דלא יליף 'שכיר' 'שכיר'? האי תנא הוא, דתניא: 'ושב אל משפחתו', א"ר אליעזר בן יעקב: במאי הכת' מדבר? אי במוכר עצמו, הרי כבר אמור, אי בנרצע, הרי כבר אמור,
- 65 הא אין הכת' מדבר אלא בכך! ח! והו בית דין שתים ושלש שנים לפני היובל, שהיובל מוציא. ואי ס'ד יליף 'שכיר' 'שכיר', למה [לין]? נילף 'שכיר' 'שכ'! אמ' רב נחמ' בר יצח': לעולם יליף 'שכיר' 'שכ', ואיצט', ס'ד א' מוכר עצמו הוא דלא עבד איסור' אבל במכרוהו בית דין דעבד איסורא אימ' ניקנסיה, קמ"ל.
- 70 אמ' מר: אי בנרצע הרי כבר אמור. מאי היא? דתניא! 'ושבתם איש אל משפחתו ואל אחוז' אבותיו תשובו!' א"ר אלעזר: במה הכת' מדבר? אי במוכר עצמו, הרי כבר אמור, [אי במכרוהו בית דין הרי { ' } כבר אמור, (הא)] הא אין הכת' מדבר אלא בנרצע שת' ושל' שני' לפני היובל, שהיובל מוציא. מאי משמע?
- 80 אמ' רבה בר שילא אמ' קרא 'איש' - איזהו דבר שנוהג באיש ואינו נוהג באשה? הוי או' זה רציעה. ואיצט' למיכתב מכרוהו בית דין ואיצט' למיכתב נרצע, דאי כת' מכרוהו בית דין משום דלא מטא זימניה, אבל נרצע מטא זימניה, נקנסיה. ואי אשמ' נרצע משום דעבד ליה שש, אבל מכרוהו בית דין דלא עבד ל' שש, אימ' לא, צריכא. ואיצט' למיכת' 'ושבת' ואיצ' למיכת' 'לעו', דאי כת' רחמ' 'לעולם', הוה אמ' לעו' ממש, כת' רח' ושבת'.
- 85 ואי כת' רחמ' 'ושבתם', הוה אמ' [היכא דלא] (ד) עבד ל' שש, אבל היכא (דלא) [ד] עבד ל' שש, לא יהא סופו (מוכיח ע) חמור מתחיל, מה תחילתו שש אף סופו שש, קמ"ל לעול' לעולמו של יובל.
- ואלא מאן תנא דלא יליף 'שכיר' 'שכיר'? ר' היא, דתניא:
- 90 ר' או': (טו ע"ב) 'אם לא יגאל באלה' - [באלה] נגאל, ואינו נגאל בשש. והל! ה! דין, ומה מי שאינו נגאל באלה נגאל בשש, זה שהוא נגאל באלה אינו דין שנגאל בשש? ת'ל 'באלה' - באל' הוא נגאל ואינו נגאל בשש. ואס'ד יליף 'שכיר' 'שכיר', מאי קא' ומה מי שאינו נגאל באלה, נילף 'שכיר' 'שכ'! אמ' רב נחמ' בר יצחק: לעולם יליף 'שכיר' 'שכיר', ושאני הכא דאמ' 'יגאל' { ' } נו' - לזה ולא לאחר. ומאן תנאי דפליגי עליה דר'?
- 95 (ו) ר' יוסי הגל' ור' עקיבא, דתניא: 'אם לא יגאל באלה', ר' יוסי הגלילי או': 'באלה' - לשיחרור, בשאר כל [אדם] לשיעבוד. ר' עקיב' או': 'באלה' - לשיעבוד, בשאר כל אדם (לשיעבוד) לשיחרור. מאי טע' דר' יוסי הגלילי?
- 100 אמ' קרא: 'אם לא יגאל באלה' - אלא באחר - ויצא בשנת היובל'. ר' עקיב' או': 'אם לא יגאל' [אלא 'באלה] ויצא בשנת היובל'. מידי אלא באלה כת'?

- 105 אלא בהאי קרא קמיפלגי:
'או דודו או בן דודו יגאלנו' - זו גאולת קרובים.
'או השיגה ידר' - זו גאולת עצמו.
'ונגאל' - זו גאולת אחרים.
ר' יוסי הגלילי סבר מקרא נדרש לפניו, שדי גאולת קרובים אגאולת עצמו, מה גאולת עצמו לשיחרור אף גאולת קרובים לשיחרור.
- 110 ר' עקיב' סבר מקרא נדרש לאחריו, שדי גאולת אחרים אגאולת עצמו, מה גאולת עצמו לשיחרור כו'.
אי הכי, באל' למה לי?
אי לאו 'באלה', הוה אמינא מקרא נדרש בי {'} [ן] לפניו בין לאחריו, והכל לשיחרור.
אי הכי, הדר קוש' לדוכתיה?
אלא בסברא קמיפלגי,
ר' יוסי מסתברא גאולת אחרים לשיעבוד, דאי אמרת לשיחרור מימנעי ולא פרקי,
ור' עקיב' סבר מסתברא גאולת קרוב' לשיעבוד, דאי אמרת לשיחרור כל יומא ויומא אזיל ומזבין נפשיה.
א'ר חייא בר אבא א'ר יוח' : זו דברי ר' יוסי הגלילי ור' עקיב', אבל חכמ' או' הכל לשיחרור.
ומאן חכמ'?
- 115 [ר' היא] דמפיק ל' להאי 'באלה' לדרשא אחרינא, ומקרא נדרש בין לפניו בין לאחריו, והכל לשיחרור.
ור' האי 'ויצא בשנת היובל' מאי עביד ליה?
מיבעי ל' לכדתניא:
'ויצא בשנת היובל' (טז ע"א) - בגוי שישנו תחת ידיך הכת' מדבר.
או אינו אלא בגוי שאינו תחת ידיך הכת' מדבר?
אמרת וכי מה איפשר לעשות,
(ו)הא אין הכת' מדבר אלא בגוי שישנו תחת ידיך.
- 120 בשטר מנלן
אמ' עולא דאמ' קרא אם אחרת יקח לו הקישה הכת' לאחרת מה אחרת מקניא בשטר אף אמה העבריה מקניא בשטר
- 130 הניחא למאן דאמ' שטר [אמה] העבריה אדון כותבו אלא למאן דאמ' אב כותבו מאי איכא למימר
דאיתמר שטר אמה העבריה
רב הונא אמ' אדון כותבו
ורב חסדא אמ' אב כותבו
הניחא לרב הונא אלא לרב חסדא מאי איכא למימר
- 135 אמ' רב אחא בר יעקב אמ' קרא לא תצא כצאת העבדים אבל נקנית היא בקניין עבדים ומאי ניהו שטר
ואימ' אבל נקנית היא בקניין עבדים ומאי ניהו חזקה
אמ' קרא והתנח' אותם לבניכם [לרשת אחוזה] אותם בחזקה ואין אחרים בחזקה
ואימ' אותם בשטר ואין אחרים בשטר
- 140 הכת' לא תצא
ומה ראית מסתב' שטר הוה ל' לרבוויי שכן מוציא בבת ישר'
אדרבה חזקה הוה ליה לרבוויי שכן קונה בנכסי הגר
באיש' מיהא לא אשכחן
איב' אימ' להכי אהני אם אחר {'} [ת]
- 145 ורב הונא האי לא תצא כצאת העבדים מאי {מאי} דרש ביה
ההוא מיבעי ל' שאינה יוצאה בראשי אברים כעבד
ורב חסדא אמ' אם כן ניכתוב קרא לא תצא (כצאת ה) [כ]עבדים' מאי כצאת [נכתוב קרא צאת' מאי כצאת] ש'מ
תרת
- 150 תוספתא מסכת כתובות (ליברמן) פרק ב הלכה א
יפה כח שטר וכסף מכח חזקה וכח חזקה מכח שטר וכסף יפה כח שטר וכסף ששטר וכסף קונין עבד עברי מה
שאינ כן בחזקה